

Választási közvélemény- kutatások és előrejelzések 1998-ban

A demokratikus választások akkor tudják a legjobban kifejezni az állampolgárok akaratát, ha a szavazók és a politikusok választások idején már jó előre sejtik, hogy több rokon párt közül melyiknél hasznosulhatnak legjobban a szavazatok: melyik kerülhet be a törvényhozásba, és melyik kerülhet olyan helyzetbe, ahonnan könnyebben befolyásolhatja a jövőendő kormány összetételét. A köznek nem csak joga, de szüksége is van a közvélemény ismeretére. A politikusoknak is, különben aligha tudnának alkalmazkodni a választói akaráthoz. Mindehhez egyrészt politikai közvélemény-kutatásokra van szükség, másrészt arra, hogy meg tudjuk ítélni az általuk nyújtott közhasznú információ megbízhatóságát.

TILTSUK-E BE A VÁLASZTÁSI KÖZVÉLEMÉNY-KUTATÁSOKAT?

A közhiedelem szerint a pártpreferencia-vizsgálatok pontosságát tekintetében négy évente egyszer eljő az igazság pillanata. Nem így áll a helyzet. Néhány más kelet-európai és latin-amerikai országhoz hasonlóan, viszont Nyugat-Európa nem latin országaival ellentétben, hazánkban is érvényben van egy törvény szabta moratórium, amely tiltja, hogy a szavazást megelőző napokban (a pontos szabály országonként változik, nálunk nyolc napig tart a szilencium) választási közvélemény-kutatásokat tegyenek közzé. Amellett, hogy nyilvánvaló ok nélkül korlátozza a sajtószabadságot, a moratórium olyan információtól fosztja meg a választópolgárokat, amelyre azok esetleg igényt tarthatnak annak érdekében, hogy akaratukat a legpontosabban fejezhessék ki a szavazatukkal.

A tilalom csak a professzionális közvélemény-kutatók adatainak a hazai tömegtájékoztatóban, a különböző adatok kritikai egybevetését is lehetővé tevő módon való közlésére terjed ki, és megsértőit nem sújtja szankcióval (viszont ingyenreklámhoz juttatja őket, amint azt az egy hasonló tilalmat előbb nevétségessé tevő, majd annak bírói ítélettel való hatálytalanításához vezető belga botránysorozat igazolta). Lengyelországban pénzbírság sújtja a moratórium megsértőit, de az 1997-es választások idején a magukra valamit is adó napilapok egymással versengtek a törvényt sértésben – és fizették a bírságot.

A magyar közvélemény-kutatók és a média ezeddig rendkívül lojálisnak bizonyult, de a moratórium így se szab gátat annak, hogy kerülőúton (például politikusok állítólagos közvélemény-kutatások eredményeire utaló megjegyzései révén), illetve tudománytalan spekulációk formájában előadott előrejelzések jussanak el a szavazóhoz a szilencium idején. A moratórium leginkább még azokat a nagybefektetőket segítheti, akik saját közvélemény-kutatásaik ismeretében pontosabb információkat számítnak le a tőzsdei részvények, a forint, és az egyes politikusok árfolyamából, mint a kisbefektetők (az 1998-as választás első

fordulója után igen nagy árfolyamesés történt a magyar részvénytőzsdén, amelyet a megfigyelők részben a némileg váratlan választási eredményekkel magyaráztak).

A moratórium miatt csak egészen kivételesen készülnek olyan közvélemény-kutatások a szavazást megelőző napokban, amelyek segítségével megállapíthatnánk, hogy az egyes intézetek pártpreferencia-vizsgálataiban alkalmazott módszerekkel előrejelezhetőek-e a választási eredmények. A moratórium kezdete előtt több cég is közzétesz ugyan a listás szavazatok számszerű megoszlására vonatkozó előrejelzéseket, de ezeket – pontosan azért, mert egy még viszonylag távoli eseményt kell prognosztizálni – nem feltétlenül az egyébként szokásos módszerekkel készítik. De azok álláspontja is érthető, akik prognózis helyett csak a legfrissebb pártpreferencia-adataik közzétételére vállalkoznak. Bármelyik megoldást

„Hazánkban is érvényben van egy törvény szabta moratórium, amely tiltja, hogy a szavazást megelőző napokban választási közvélemény-kutatásokat tegyenek közzé. Amellett, hogy nyilvánvaló ok nélkül korlátozza a sajtószabadságot, a moratórium olyan információtól fosztja meg a választópolgárokat, amelyre azok esetleg igényt tarthatnak annak érdekében, hogy akaratukat a legpontosabban fejezhessék ki a szavazatukkal.”

választja is egy intézet, a közölt adatok és a választási eredmények közti eltérésekért könnyen okolhat előre nem látott fejleményeket (1998-ban pl. a vártnál alacsonyabb részvételt, vagy a közbiztonsági problémák előtérbe kerülését a kampány utolsó két hetében), és az esetleges telitalálatok sem igazolhatják visszamenőleg egy intézet működését. A választási közvélemény-kutatásokkal kapcsolatos tisztánlátást, azok további módszertani fejlődését és az utolsóként közétett adatok nagyobb pontosságát csak a moratórium hatálytalánításától remélhetjük.

MINEK ALAPJÁN ÍTÉLKEZZÜNK?

Az 1998-as országgyűlési választási kampány során (is) kiélezett viták tárgyává vált számos, a választási közvélemény-kutatásokkal kapcsolatos kérdés. Bár illúzió lenne a közvélemény-kutatók és ügyeletes látókok tevékenységét összemosó, rosszul informált

megjegyzések eltűnésében reménykedni, a tények rendszerezése talán hozzájárulhat a viták racionálisabb mederbe tereléséhez, hiszen ezeket egyebek között a megszólalók egy részének elemi tényekkel kapcsolatos tudatlansága fűti. (A szakértői minőségben fellépő személyek esetenkénti tájékozatlanságának illusztrálására érdemes felidézni, hogy egy, a választási közvélemény-kutatásokban kiemelkedően jártas szociológus az 1998-as választási közvélemény-kutatásokkal foglalkozó tévés vitaműsorban azt fejtegette, hogy azok miért voltak képtelenek a MIÉP parlamentbe jutásának előrejelzésére. Mindközben a választások előtt tíz nappal, a sajtóban utolsóként megjelent előrejelzések közül három 4–5 százalékos MIÉP szavazatarányt prognosztizált, és csak egy zárta ki a párt parlamentbe jutását.)

Elemzésem a számszerű adatok vizsgálatára szűkül, mivel a hozzájuk kapcsolódó elemzések, főcímek, grafikonok, és módszertani leírások értékelése a jelen kereteket meghaladó feladat lenne. Megkerülhetetlenül sok ugyanis a szubjektív elem annak értékelésében, hogy meddig terjed a közvélemény-kutatók felelőssége abban, hogy egy napilap milyen kontextusban, milyen főcím alatt közli adataikat. Csak a legfeltűnőbb (egyébként rendre a *Magyar Nemzetben* megjelent) példánál maradva, nehéz megítélni, hogy tény-

leg az információ-érték motiválta-e azt, amikor a két forduló között megjelent kisszámú elemzések egyike a második fordulóban várható választói magatartás helyett azzal foglalkozott, hogy hány hajdú-bihari és szabolcs-szatmári MSZP-szavazó támogatná a Munkáspártot abban az esetben, ha pártjuk az utóbbi „javára” visszavonná listáit az e megyékben a második fordulóban megismételt listás szavazásról. Vagy pl. a Fidesz–MPP számára az átlagnál kedvezőbb adatsorok többszöri újraközlését a Gallup „legfrissebb adataiként”, mindezt anélkül, hogy a szerző az újraközlés tényét vagy az adatfelvétel dátumát világosan jelezné. Hasonlóképpen kérdéses: korrekt-e utólagos becslést közölni arról, hogy miként előzte volna meg a Fidesz–MPP az MSZP-t a listás szavazáson százalékos választási részvételi arány mellett, ha nem áruljuk el, miként becsültük meg annak az általában negyvenszázaléknyi állampolgárnak a „valószínű szavazatát”, akik az interjúk során nem nyilvánítanak párt-

preferenciát, és ezek között is azon kb. egytizedét, akik rendszerint még rokonszenv-osztályzatokat se hajlandók/tudnak adni az egyes pártoknak.

Az alábbiakban ezeknél egyszerűbb kérdést járok körül: összességében véve elfogadható volt-e az 1998-as választási közvélemény-kutatások pontossága. Megpróbáltam összegyűjteni a közvélemény-kutatással foglalkozó intézmények által Magyarországon 1990 óta nyilvánosságra hozott összes választási előrejelzést illetve ezzel rokon funkciójú becslést. Másutt már ismertettem a forrásokat, és bemutattam az adatokat illetve azokat a speciális problémákat, amelyeket tárgyilagos értékelésüknél feltétlenül figyelembe kell venni (ld. Tóka 1998). A szisztematikus összehasonlításához egy olyan mutatót kerestem, amely valamennyi előrejelzés pontosságát azonos, nemzetközi összehasonlításra is alkalmas mértékegységben fejezi ki, és egy olyan mércét állít fel, amelynek szoros választási eredmények esetén sem nehezebb megfelelni, mint az 1994-eshez hasonló helyzetben. Sokkal könnyebb volt ugyanis előre jelezni a győztest akkor, amikor az MSZP 33 százalékaival szemben a második helyezett SZDSZ is csak 20 százalék alatti listás eredményt ért, mint amikor a választáson győztes Fidesz–MPP még a második fordulóban is kevesebb szavazatot kapott, mint a második helyezett MSZP.

Ezért a választási eredmények és az előzetes becslések közötti százalékos eltérések nagyságára koncentráltam. Egyébként a korábbi hazai írásokban és a szakirodalomban is ez, nevezetesen a pártokénti „hibák” abszolút értékének az összege terjedt el leginkább, mint az előrejelzések pontosságának összefoglaló mutatója. Érthető persze, ha az érdekelt felek az eredmények ismeretében más-más értékelési szempontokra esküsznek. Az itt használttól eltérő mutatók – például hogy a közvélemény-kutatók eltalálták-e, hogy mely pártok jutnak be a parlamentbe, hogy miként alakul a pártok erőssorrendje, vagy hogy ki végez az első helyen – szinte kivétel nélkül kiszámíthatók az itt közölt adatokból. Ezekkel az alternatív mércékkel egyrészt az a probléma, hogy egyszerűen csak kevesebb információt hasznosítanak, mint az általam előnyben részesített mutató (tehát pl. a pártok pontos szavazataránya helyett csak azok nagy-

ságrendi sorrendjét), és így az utóbbinál durvábbak. Másrészt az utóbbitól pont abban térnek el, hogy a közvélemény-kutatói munka értékelését a kutató által ellenőrzött tényezőktől idegen szempontoknak rendelik alá. Ez éppen azokban a ritka esetekben a legvilágosabb, amikor a kvalitatív összehasonlítások az általam használt kvantitatív mutatótól eltérő képet adnak az egyes intézetek teljesítményéről (ld. Tóka 1998: 11–12. lábjegyzet).

„Az eltérő adatok és módszerek felbukkanása 1998-ban a korábbiakhoz képest már pusztán azért is gyakoribbá vált, mert több közvélemény-kutatási adat jelent meg a nyomtatott sajtóban, és majdnem kétszer annyi intézet közölt ilyeneket, mint 1990-ben vagy 1994-ben. Ezzel egyidejűleg folyamatosan nőttek a sajtóban megjelenő politikai közvélemény-kutatásokkal szembeni elvárások, illetve a velük kapcsolatos fizetőképes kereslet.”

Az összehasonlíthatóság érdekében a mandátum-előrejelzéseket is százalékos megoszlásokra fordítom le, és mindig csak az adott választáson parlamenti képviselőhez jutott pártokra vonatkozó becsléseket tüntetem fel a táblákban. Az összehasonlítás érdekében az eredetileg „-tól/-ig” formában megadott adatoknak a középpértékét használom: a jelen összefüggésben nincs jelentősége annak, hogy egy adat 0–4 vagy 2 százalékkal tért el a megfelelő párt választási eredményétől. Amikor csak lehetséges, akkor – a statisztikai hiba nagyságától függetlenül (ezek amúgy is rendre pontatlanul, lefelé torzítva jelennek meg a hazai közleményekben) – mindig az első tizedesjegyig adom meg a számokat, hogy elkerüljem a kerekítési hibák halmozódását az összesített mutatók számításánál.

AZ ELŐREJELZÉSEK PONTOSSÁGA

Az eltérő adatok és módszerek felbukkanása 1998-ban a korábbiakhoz képest már pusztán azért is gyakoribbá vált, mert több közvélemény-kutatási adat jelent meg a nyomtatott sajtóban, és majdnem kétszer annyi intézet közölt ilyeneket, mint 1990-ben vagy 1994-ben. Ezzel egyidejűleg folyamatosan nőttek a sajtóban megjelenő politikai közvélemény-kutatásokkal szembeni elvárások, illetve a velük kapcsolatos fizetőképes kereslet. Mint látni fogjuk, az éle-

sebb verseny (és talán a kutatók tapasztalatainak bővülése) együtt járt az előrejelzések pontosságának növekedésével.

Az 1998-as exit poll alapú előrejelzések átlagos hibája mind az első (ld. Tóka 1998: 1–2. tábla), mind pedig a második fordulóban (ld. uo. 3–4. tábla) hajszálnyival alacsonyabb volt, mint 1994-ben (1990-ben még egyáltalán nem készültek exit pollok). A választási eredményekkel közvetlenül szembeisítható exit pollok száma ugyan nem nőtt 1994-hez képest, de 1998-ban mindkét fordulóban nagyobb tévényilvánosságot kaptak, mint 1994-ben, amikor az első forduló estéjén az *MTV1* egyáltalán nem számolt be róluk.

De nem csak az exit pollok esetén figyelhettük meg az intézetek közötti versengés intenzitása és az előrejelzések pontossága közötti összefüggés. Az első szabad választások előtti hónapokban még csak rendszertelenül megjelenő publikációk jelezték a pártpreferenciák alakulását, előrejelzésekre pedig csak az első forduló estéjén, az urnák zárása után vállalkozott a Gallup, a Magyar Közvéleménykutató Intézet, és a Medián (ld. 1. tábla). Egyértelműen megállapítható, hogy az akkoriaknál lényegesen pontosabb volt az a két 1998-as előrejelzés, amely összehasonlítható ezek-

1. tábla

A szavazatok megoszlása az 1990-es választások első fordulójában: a tények és a szavazás előtti utolsó héten gyűjtött adatokon alapuló előrejelzések összehasonlítása

A listás szavazatok százalékos megoszlása							
	Tény		Eltérés a ténytől		Eltérés a ténytől		Eltérés a ténytől
Vizsgálat időpontja		Gallup márc. 20. táján		Medián márc. 21–22.		MKI márc. 18–23.	
MDF	24,7	23,5	-1,2	23	-1,7	21	-3,7
SZDSZ	21,4	23,1	+1,7	19	-2,4	21	-0,4
FKGP	11,7	12,5	+0,8	15	+3,3	16	+4,3
MSZP	10,9	8,7	-2,2	8	-2,9	9	-1,9
FIDESZ	9,0	10,5	+1,5	13	+4,0	11	+2,0
KDNP	6,5	4,7	-1,8	6	-0,5	5	-1,5
Az eltérések abszolút értékének összege			9,2		14,8		13,8

kel az 1990-ben viszonylag kedvező visszhangot kapott kísérletekkel (ld. 2. tábla).

Az 1994-es országgyűlési választási kampány során már rendszeresen jelentek meg trend-adatok a Szonda-Ipsos és a Medián jóvoltából, és a szavazást megelőző nyolc napos moratórium kezdete előtti utolsó napon négy cég is közölt vagy előrejelzést a listás szavazatok megoszlásáról, vagy – ami az olvasók javarésze szemében érzésem szerint ugyanaz – a legfrissebb pártpreferencia-mérésük eredményét (ld. 3. tábla). 1998-ban már hatan (a Magyar Gallup Intézet, a Marketing Centrum, a Medián, a Sofres-Modus, a TÁRKI-val kooperáló Századvég, és a Szonda-Ipsos) közölt pártpreferencia-adatokat a kampány során, és a Modus kivételével valamennyien közzétették a moratórium kezdete előtti „utolsó szavukat” is, ha nem a sajtóban, akkor legalább az interneten (ld. 4. tábla). A két év adatait összehasonlítva ismét azt láthatjuk, hogy az adott évben ringbe szálló intézetek átlagos hibája 1998-ban csökkent.

Bár 1994-ben ezek korántsem kaptak olyan publicitást, mint 1998-ban, valójában már akkor is készültek előrejelzések a parlamenti mandátumok várható meg-

2. tábla

A listás szavazatok százalékos megoszlása az 1998-as választások első fordulójában: a tények és a választások első fordulója előtti utolsó héten gyűjtött adatokon alapuló előrejelzések összehasonlítása

	Tény (máj. 10.)		Eltérés a ténytől		Eltérés a ténytől
Vizsgálat időpontja		Medián május 8–9.		Századvég-TÁRKI május 6–8.	
MSZP	32,2	31	-1,2	33,3	+1,1
Fidesz-MPP	28,2	29	+0,8	31,6	+3,4
FKGP	13,8	14	+0,2	13,7	-0,1
SZDSZ	7,9	9	+1,1	7,5	-0,4
MIÉP	5,6	4	-1,6	3,6	-2,0
MDF	3,1	4	+0,9	2,6	-0,5
Az eltérések abszolút értékének összege			5,8		7,5

3. tábla

A listás szavazatok százalékos megoszlása 1994-ben: a tények és a választások első fordulóját megelőző nyolc napos moratórium kezdete előtti utolsó előrejelzések és pártpreferencia-becslések összehasonlítása

	Tény		Eltérés a ténytől		Eltérés a ténytől		Eltérés a ténytől		Eltérés a ténytől
Vizsgálat időpontja		Gallup ápr. 22–24.		Medián ápr. 15–20.		Modus ápr. 1–8.		Szonda ápr. 8–18.	
MSZP	33,0	31	-2,0	34	+1,0	36	3,0	38	+5,0
SZDSZ	19,7	16	-3,7	17	-2,7	16	-3,7	15	-4,7
MDF	11,7	12	+0,3	11	-0,7	*	*	11	-0,7
FKGP	8,8	9	+0,2	8	-0,8	*	*	7	-1,8
KDNP	7,0	7	0,0	7	0,0	9	2,0	8	+1,0
FIDESZ	7,0	13	+6,0	9	+2,0	17	10,0	10	+3,0
Az eltérések abszolút értékének összege			12,2		7,2		min. 18,7*		16,2

* A Modus nem közölt százalékos becslést az MDF és az FKGP támogattságáról.

oszlásáról a két forduló között (ld. Tóka 1998: 9. tábla). 1998-ban két intézet még arra is vállalkozott, hogy a mandátumok végső megoszlását az első forduló részletes eredményeinek ismerete nélkül, azt megelőzőleg végzett kérdőíves vizsgálatok adatai alapján és persze a választási rendszer ismeretében becsülje meg. Az előrejelzések színvonalának emelkedését mutatja, hogy még ezek a vállalkozások is az 1994-es (már az első forduló eredményeinek ismeretében készült) mandátumbecslésekkel összehasonlítható pontosságot értek el (ld. Tóka 1998: 11. tábla).

KI MÉRT JÓL?

A választási közvélemény-kutatásoknak a tényleges eredményekkel való egybevetése valójában csak a választás napján, esetleg még az előző két-három napban készült vizsgálatok esetén perdöntő. A hatása viszont éppen azoknak az adatoknak a legnagyobb, amelyek hetekkel vagy hónapokkal a szavazás napja előtt informálnak a formálódó választói akaratról. Az ilyen információk pontosságát nehéz megítélni, hiszen a választási eredményektől való eltérésüket okozhatják az adatok publikálása után bekövetkezett események is. „Többségi szavazással” sem állapítható meg az igazság: előfordulhat, hogy valamennyi közvélemény-kutató egyidejűleg téved.

Az előrejelzések során sokszor kell alternatív megoldások között választania a közvélemény-kutatóknak: megbízhat-e a népszerűségi nyilvántartás adatai-

ban (miként 1998-ban a Szonda és a TÁRKI tették), vagy inkább a KSH lakás-nyilvántartási adatait használja? Meg kell becsülni, hogy vajon kik, illetve hányan fognak elmenni szavazni: azok, akik ezt biztosnak mondják, vagy akiknek van pártpreferenciája (és ezt el is árulják), vagy kik mások? De vannak kevésbé ismert dilemmák is.

Ei kell döntenie, hogy a pártpreferenciára, szavazási szándékokra vonatkozó kérdések mindig azonos, vagy – miként az 1996-98-as TÁRKI-vizsgálatokban – időről-időre kissé változó kérdőív-környezetben szerepeljenek-e. Ha ragaszkodunk is az előző megoldáshoz, akkor sem világos, hogy inkább – miként a Szonda-Ipsos adatfelvételeiben – az interjú elején szerepeljenek-e kérdések (s így a válaszokat ne befolyásolja a további kérdések tartalma), vagy egy kicsit később, amikor a megkérdezett már jobban ráhangolódott az interjúra, és rájött, hogy a kérdező csak lejegyezi válaszait, de nem reagál azok tartalmára.

Az utóbbi lehetőséget választó intézetek között a Medián csak politikamentes kérdéseket tesz fel a választási blokk előtt, míg a Marketing Centrum bemelegítő kérdéseinek egy része kifejezetten politikai tartalmú, bár semleges (pl. mennyire bízik a megkérdezett különböző politikai intézményekben). Azt is itt kérdezik meg, hogy a megkérdezett szerint mi volt az elmúlt időszak legfontosabb eseménye. Feltételezhető, hogy ez a kérdés aktivizálja a politikai aktualitások hatását az egy-két perccel később kinyilvánított párt-rokonszenvekre, és így – helyesen vagy sem –

4. tábla

A listás szavazatok százalékos megoszlása az 1998-as választások első fordulójában: a tények és a szavazást megelőző nyolc napos moratórium kezdete előtti utolsó előrejelzések és pártpreferencia-bebecslések összehasonlítása

	Tény (máj. 10.)	Gallup	Marketing Centrum	Marketing Centrum	Medián	Szonda	Századvég- TÁRKI	Századvég
Vizsgálat időpontja		ápr. 24–27.	ápr. 24–27.	ápr. 24–27.	ápr. 17–20.	ápr. 2. fele	ápr. 10–20.	ápr. 10–20.
MSZP	32,2	32	34	34	36	31	33	32,7
Fidesz–MPP	28,2	32	29	29	28	25	33	33,5
FKGP	13,8	11	13	12	12	15	18	17,5
SZDSZ	7,9	10	9	10	12	10	7	7,3
MIÉP	5,6	3	5	5	4	4	1	1,0
MDF	3,1	4	3	3	4	4,5	2	2,2
A bebecslések eltérése a listás szavazatok május 10-i megoszlásától								
MSZP		-0,2	+1,8	+1,8	+3,8	-1,2	+0,8	+0,5
Fidesz–MPP		+3,8	+0,8	+0,8	-0,2	-3,2	+4,8	+5,3
FKGP		-2,8	-0,8	-1,8	-1,8	+1,2	+4,2	+3,7
SZDSZ		+2,1	+1,1	+2,1	+4,1	+2,1	-0,9	-0,6
MIÉP		-2,6	-0,6	-0,6	-1,6	-1,6	-4,6	-4,6
MDF		+0,9	-0,1	-0,1	+0,9	+1,4	-1,1	-0,9
Az eltérések abszolút értékének összege		12,4	5,2	7,2	12,4	10,7	16,4	15,6

megnöveli a mért pártpreferenciák időbeli ingadozásait. Ezzel szemben a Szonda–Ipsos időszakaiban (ahol minden bemelegítés nélkül teszik fel a „vasárnapi kérdést”, és általában nem egy, hanem két hétvége alatt fejezik be a terepmunkát) évek óta a változások komótosága, a rövidtávú kilengések viszonylagos hiánya a feltűnő.

Mivel nincsenek havonta választások, nehéz megmondani, hogy melyik mérési módszer a jobb. Még az is vitatott, hogy van-e bármi hatása az ilyen szituatív ingereknek. A TÁRKI kutatói például azt tapasztalták, hogy 1998. február eleji és március eleji adatfelvételeik között nagyon megváltozott az MSZP–Fidesz verseny állása, annak ellenére, hogy mindkét alkalommal a megkérdezett demográfiai jellemzőire, Bős–Nagymarosra és különböző szociális ellátásokra vonatkozó kérdések előzték meg a választási blokkot (lehet persze, hogy a változatlan kérdések hatása változott meg azután, hogy az erőmű-vita február közepén és végén az országos politika központjába került.)

Végül magára a szavazati szándéokra vonatkozó kérdés is többféle módon tehető fel. Ha a megkérdezett (egy ún. nyitott kérdésre válaszolva) fejből

mondja be egy párt nevét, akkor esetleg megfelelkezhet a tömegkommunikációban kevesebbet szereplő pártokról. Ha viszont egy az összes lehetőségeket felsoroló kártyáról választ ki egy pártot (ún. zárt kérdés), akkor növekedhet a válaszok esetlegesége, véletlenszerűsége, s így a kis pártok támogatottsága. De meglehet, hogy éppen ezért reprodukálja jobban a zárt kérdés azt, ami a szavazófülkében történik. A nyitott kérdést használó TÁRKI adatfelvételeiben 1998-ban mindig alacsonyabb, míg a zárt kérdést használó Szonda–Ipsos szerint általában magasabb volt a kisebb pártok támogatottsága, mint a két kérdéstípust kombináló Marketing Centrum és Medián vizsgálataiban. Az is lehet, hogy mindez véletlen: a TÁRKI 1998. januári kísérlete szerint a szavazati szándékok megoszlása nem különbözött a nyitott és a zárt kérdéssel megkérdezett minták között. De meglehet, hogy a hatás csak a kampány későbbi szakaszában jelenik meg, hiszen a parlamenten kívüli pártok láthatósága – és így támogatottsága – ilyenkor megnő.

Nem elvi, hanem empirikus kérdés az, hogy melyik módszer vezet a legpontosabb méréshez. De ha a kérdés empirikus is, az még nem jelenti azt,

hogy egyben eldönthető. A puding próbája az utolsó napokban végzett mérések és a választási eredmények összehasonlítása: azonban már pusztán azért is, hogy a választáshoz minél közelebb eső időpontban minél több embert kérdezhessenek meg, hogy az adatokat még fel is dolgozhassák az urnák zárása előtt, és hogy nagyobb pontosságot érjenek el, a kutatók ilyenkor gyakran eltérnek a korábbi vizsgálataikban használt módszerektől. 1998-ban három cég végzett pártpreferencia-kutatást a választások első fordulójá előtti héten, és a Gallup legalábbis a mintavételi eljárás, az interjú hossza és (zömében telefonos) módja, a TÁRKI pedig a mintavételi eljárás, a pártpreferencia-kérdést megelőző kérdések tartalma, magának a pártpreferencia-kérdésnek a formája (ti. ekkor nem nyitott, hanem zárt kérdést használtak), és a közölt adatok bázisa (ekkor ugyanis nem az összes megkérdezettre, hanem csak az ún. biztos szavazókra vonatkozó adatokat közöltek) tekintetében eltért saját korábbi gyakorlatától. Csak a Medián adatfelvétele alkalmazott minden tekintetben azonos módszereket a cég korábbi vizsgálataival.

TRENDEK A KAMPÁNY SORÁN

A választást megelőző pártpreferencia-vizsgálatok esetén tehát igazából csak azt vizsgálhatja a műtész, hogy az egyes intézetek adatai közötti eltéré-

sek a szakmailag kifogástalan munka és teljesen azonos módszerek mellett is várható véletlenszerű ingadozások keretein belül maradtak-e. Az 5. tábla az 1997. december 1. és 1998. április 30. között a sajtóban megjelent összes pártpreferencia-vizsgálat alapmegoszlásait—igyekszik bemutatni, legalábbis amennyire meg tudtam azt becsülni—a források alapján. A százalékok tehát azt mutatják meg, hogy az összes megkérdezett között hány százalék válaszolta meg valamilyen párt megnevezésével a „Ha most vasárnap országgyűlési választások lennének, akkor Ön melyik pártra szavazna?” típusú kérdést, illetve hogy melyik pártot hányan választották.

A statisztika törvényei alapján megállapítható, hogy mekkora az a („statisztikailag szignifikáns”) eltérés, amely csak minden huszadik esetben fordulhat elő két vizsgálat között pusztán amiatt, hogy a nyolcmillió választópolgár helyett csak azoknak egy-egy kis mintáját kérdezték meg. A hat, a parlamentbe utóbb bejutó párt pillanatnyi támogatottságára hat intézet által adott 180 becslés között mindösszesen négy lógott ki az adott hónap többi adatai közül. 1998 február elején a Marketing Centrum az MSZP támogatottságát szignifikánsan magasabbnak találta, mint négy másik intézet a hónap második felében (azt az 1998. januári Gallup-adatot, amely még a Marketing Centrum rendhagyó vizsgálatánál is nagyobb arányú MSZP-vezetést regisztrált, sajátos módon csak hónapokkal az 1998-as vá-

5. tábla

A pártpreferenciák alakulása 1997 decemberétől 1998 áprilisáig a különböző közvélemény-kutató intézetek adatai szerint, az összes megkérdezett körében (a felnőtt állampolgárokat reprezentáló országos mintákban)

Adatfelvétel időpontja	MSZP	Fidesz-MPP	FKGP	SZDSZ	MDF	MIÉP	Nem tudja, nem válaszol	
XI. 26.–XII. 12.	20	14	12	7	2	1	43	Sz/T
XII. 5–10.	19	16	12	7	2	1	38	MC
XII. 6–9.	21	16	9	5	3	n.a.	41	Gallup
XII. 3–17.	16	12	10	5	2	n.a.	51	MTA PTI
XII. 13–16.	19	14	10	6	2	1	43	Medián
XII. 10–20.	21	14	12	6	2	2	38	Szonda
XII. 6–27.	18	14	12	6	2	n.a.	42	Modus
I. 16–20.	23	19	9	6	2	1	37	MC
I. 16–25.	22	14	11	5	3	1	38	Szonda
I. 23–26.	18	15	9	5	3	1	43	Medián
I. 28.–II. 7.	21	14	12	5	3	n.a.	42	Modus
I. 30.–II. 8.	22	16	10	7	2	1	41	Sz/T

5. tábla

A pártpreferenciák alakulása 1997 decemberétől 1998 áprilisáig a különböző közvélemény-kutató intézetek adatai szerint, az összes megkérdezett körében (a felnőtt állampolgárokat reprezentáló országos mintákban)

Adatfelvétel időpontja	MSZP	Fidesz-MPP	FKGP	SZDSZ	MDF	MIÉP	Nem tudja, nem válaszol	
II. 6-10.	27	18	8	5	3	2	33	MC
II. 13-15.	18	18	8	5-6	1	1	45	Gallup
II. 16-26.	21	16	9	5	2	2	40	Szonda
II. 20-23.	20	15	8	6	3	1	43	Medián
II. 26.-III. 9.	20	20	9	5	3	1	40	Sz/T
III. 6-10.	22	21	10	6	3	2	31	MC
III. 5-12.	22	17	10	5	2	1	38	Szonda
III. 13-27.	21	16	12	4	1	n.a.	40	Modus
III. 20-24.	22	18	9	6	2	2	n.a.	Gallup
III. 22-30.	22	17	10	5	2	2	37	Szonda
III. 27-30.	18	16	11	6	2	2	39	Medián
IV. 3-7.	24	22	10	7	2	2	29	MC
IV. 7-11.	21	20	10	5	2	2	n.a.	Gallup
IV. 6-17.	21	16	11	6	3	1	39	Szonda
IV. 10-20.	19	19	10	4	1	1	42	Sz/T
IV. 17-19.	22,4	21,5	8,6	5,2	2,6	1,7	n.a.	Gallup ¹
IV. 17-20.	20	18	8	7	2	2	38	Medián
IV. 24-27.	23	23	10	7	2	3	27	MC
IV. 26-29.	23,0	21,3	10,2	5,1	n.a.	n.a.	n.a.	Gallup ²

Rövidítések:

n.a.: nincs adat, MC: Marketing Centrum, Modus: Sofres-Modus, MTA PTI: Az MTA Politikatudományi Intézete és a Sofres-Modus közvélemény- és piackutató cég adatfelvétele, Szonda: Szonda-Ipsos, Sz/T: Századvég-TÁRKI.

- 1 Miután a Magyar Gallup Intézet illetékes munkatársát a tanulmány írásának napjaiban nem tudtam elérni, ezért az itt közölt számok csak hozzávetőleges becslések. Ezért az olvasó és a Gallup munkatársainak elnézését és megértését kérem. Becslésem a *Magyar Nemzet* 1998. ápr. 25. száma alapján készült. A forrás által közölt Gallupos adatok (MSZP 26, Fidesz-MPP 25, FKGP 10, SZDSZ 6, MDF 3, MIÉP 2, egyéb pártok együtt kevesebb, mint 5%) nem az összes megkérdezettre, hanem a „biztos és valószínű szavazókra” vonatkoznak. Mivel a forrás szerint az utóbbiak arány 98-99 százalék volt az MSZP, a Fidesz-MPP és az SZDSZ, és 91 százalék az FKGP támogatói, ezért az itt közölt adatok kiszámításánál két lépésben módosítottam a forrás által közölt számokat. Feltételeztem, hogy az összes megkérdezettek között kb. 10 százalékkal magasabb volt a pártot nem választók aránya mint a „biztos és valószínű szavazók” közt. Ezért valamennyi párt közölt „szavazatarányát” megszoroztam 0,86-dal. Ezután egy százalékos hozzáadtam az FKGP így becsült támogatottságához, mivel a forrás által közölt adatok szerint az FKGP-támogatói enyhén alulreprezentáltak voltak a „biztos és valószínű szavazók” között. Az így kapott százalékok összege (a 34 százalékra becsült válaszhiánnyal együtt) 100%.
- 2 Miután a Magyar Gallup Intézet illetékes munkatársát a tanulmány írásának napjaiban nem tudtam elérni, ezért az itt közölt számok csak hozzávetőleges becslések. Ezért az olvasó és a Gallup munkatársainak elnézését és megértését kérem. Becslésem a *Magyar Nemzet* 1998. ápr. 30. száma alapján készült. A forrás által közölt Gallup-os adatok (MSZP 27, Fidesz-MPP 25, FKGP 12, SZDSZ 6, egyéb pártok együtt kevesebb, mint 5%) nem az összes megkérdezettre, hanem a „biztos és valószínű szavazókra” vonatkoznak. Mivel az 1998. április 25-i *Magyar Nemzet*ben megjelent Gallup adatok szerint az utóbbiak arány 98-99 százalék volt az MSZP, a Fidesz-MPP és az SZDSZ, és 91 százalék az FKGP támogatói, ezért az itt közölt adatok kiszámításánál két lépésben módosítottam a forrás által közölt számokat. Abból a feltevésekből kiindulva, hogy az összes megkérdezettek között kb. 10 százalékkal magasabb volt a pártot nem választók aránya, mint a „biztos és valószínű szavazók” közt, valamennyi párt közölt „szavazatarányát” megszoroztam 0,85-dal. Ezután egy százalékos hozzáadtam az FKGP így becsült támogatottságához, hiszen a pártonként részvételi hajlandóságról április 25-én közölt Gallup-adatok szerint az FKGP-támogatói enyhén alulreprezentáltak voltak a „biztos és valószínű szavazók” között. Az így kapott százalékok összege (a 35 százalékra becsült válaszhiánnyal együtt) 100%.

lasztás után publikálták a Gallup internetes honlapján, és ezért nem szerepel táblázatunkban). A Modus négy vizsgálata közül három is magasabbra taksálta az FKGP-t, mint más intézetek tették akkor-tájt, de a különbségek csak februárban voltak statisztikailag szignifikánsak. Végül áprilisban a Szonda-Ipsos a Fidesz-MPP, a Századvég-TÁRKI pedig az SZDSZ támogatottságát találta szignifikánsan alacsonyabbnak, mint négy illetve három másik vizsgálat ugyanabban a hónapban. Akárkinek volt is igaza az egyes esetekben, a közvélemény-kutatók nyers adatai közötti szignifikáns eltérések aránya minden jel szerint a szakmailag elfogadhatónál is szűkebb keretek között maradt 1998-ban. Alighanem még inkább így állna a helyzet, ha a „biztos szavazókra” vetített százalékokat hasonlítanánk össze, hiszen ezek statisztikai hibahatára nagyságrendekkel nagyobb, mint az összes megkérdezettre vonatkozó adatoké (vö. Rudas 1998).

Valamennyi intézet adatai jelezték a Fidesz-MPP megerősödését december eleje és április vége között (a különböző decemberi kutatásokban a megkérdezettek 12–16, áprilisban 16–22 százaléka tervezett a Fideszre szavazni), csak az előretörés időpontja és fokozatosságának mértéke maradt máig is vitatott.

Az intézetek közötti különbségeket -csupán az tette feltűnővé, hogy a korábbi és gyorsabb lefutású fordulót regisztráló Gallup és Századvég-TÁRKI elemzése az összes megkérdezett, illetve a pártot választó megkérdezettek körében megfigyelhető igen szoros MSZP-Fidesz-versengést hangsúlyozták, míg a többi intézetek elemzése inkább a szavazáson feltétlenül részt venni tervezők közötti – sokáig igencsak egyenlőtlen – versenyfutásra fókuszáltak. A Gallup és a Századvég-TÁRKI munkatársai is elfogadták, hogy közvetlenül a választások előtt az utóbbi csoport preferenciáiból lehet pontosabban kiolvasni a várható választási eredményeket. Ez a feltevés 1994-ben és 1998-ban is beigazolódott, legalábbis ami a közvetlenül az első forduló előtti vizsgálatok eredményét illeti. De nem alakult ki konszenzus arról, hogy hetekkel – pláne hónapokkal – a választások előtt inkább a „biztos szavazókra”, vagy inkább az összes megkérdezettre, vagy mindkettőre vonatkozó adatokat kell-e közölni az újságokban. Végeredményben azonban mind a hat cég közölt

mind az összes megkérdezettre (vagy, mint a Századvég-TÁRKI, az összes pártválasztóra), mind pedig az összes pártot választó „biztos szavazóra” vonatkozó adatokat. Igaz, hogy csak a Marketing Centrum, a Modus és a Szonda-Ipsos tette ezt meg minden egyes hónapban.

ELŐREJELEZHETŐ-E A VÁLASZTÁSI RÉSZVÉTELI ARÁNY?

Az első fordulóban várható részvételi arányt az előrejelzések többsége 5–10%-os tévedéssel – viszont az ilyen prognózisok rendkívüli bizonytalanságát hangsúlyozva – becsülte meg. A második forduló részvé-

Valamennyi intézet adatai jelezték a Fidesz-MPP megerősödését december eleje és április vége között csak az előretörés időpontja és fokozatosságának mértéke maradt máig is vitatott.

telre vonatkozó számszerű becslés publikálásától mindenki tartózkodott. Ugyanez volt a helyzet 1990-ben és 1994-ben is, változás csak az előrejelzési módszerek egységesülésében jelentkezett. A korábbi évek tapasztalata az volt, hogy az első forduló részvétel legalábbis megközelíti azok arányát, akik a választások előtti vizsgálatokban az első lehetőséget választják annál a kérdésnél, hogy „Ön hogyan tervezi, a [májusi] parlamenti választáson (1) biztosan elmegy szavazni, (2) nem biztos, de valószínűleg elmegy szavazni, (3) valószínűleg nem megy el vagy (4) biztosan nem megy el szavazni?”. Ezeknek a „biztos szavazóknak” az aránya a különböző 1998. áprilisi vizsgálatokban 62 és 69 százalék között volt, míg május 10-én csak a jogosultak 56 százaléka vett részt a választáson.

Bár a részvétel előrejelzésében korábban is előfordultak vaskos hibák (a „biztos szavazók” arányától eltérő módszerekkel a Magyar Közvélemény-kutató Intézet 1990-ben 70–75, 1994-ben a Szonda-Ipsos 58 százalékos első forduló részvételt prognosztizált), az 1998-as átlagos hibák kétségkívül tendenciózusabbak voltak (vö. Tóka 1998). A Marketing Centrum előrejelzése (60%) talán azért volt pontosabb a Századvég-TÁRKI 62% „biztos szavazóra” és a Szonda-Ipsos 65, a Medián 66, és a Magyar Gallup Intézet 68 százalékos részvételre vonatkozó becslésénél, mert azt is figyelembe vette, hogy

1998-ban a „biztos szavazóknak” a korábbi években tapasztaltnál nagyobb része nem rendelkezett pártpreferenciával.

A LISTÁS SZAVAZATOK MEGOSZLÁSA

A moratórium kezdete előtt a listák szavazatok megoszlására 1998-ban Marketing Centrum, a Medián és a Szonda-Ipsos vállalkozott előrejelzésre, míg a Magyar Gallup Intézet és a Századvég-TÁRKI csak a pártpreferenciák megoszlására vonatkozó adatokat közölt (ld. 4. tábla). A tények és a becslések közötti eltérések abszolút értékének összege, az adott esetszámhoz tartozó statisztikai hibahatárt meghaladó eltérések száma és a parlamentbe jutó pártok erőssorrendjével kapcsolatos találati arány is azt mutatja, hogy a Marketing Centrum április 24–27-ei adatokra alapozott előrejelzése volt a leginkább közel a május 10-ei eredményekhez. Az abszolút eltérések összege a Századvég-TÁRKI vizsgálata esetén volt a legmagasabb (ebben annak is szerepe lehetett, hogy a Marketing Centrum és a Gallup dolgozott a leginkább, a Századvég-TÁRKI pedig a legkevésbé friss adatokkal), míg az egyes pártokra vonatkozó becslések és az eredmények közötti „szignifikáns” eltérések aránya a viszonylag nagyobb mintával dolgozó

A választások napján megjelent becslések a közhasznú politikai információktól már a néző számára tét nélküli erőművész-mutatványok világába vezetnek minket. Ebben a műfajban a közszolgálati média is igényt tartott a közvélemény-kutatók szolgálataira, de sajnos, a magyar elektronikus média az amerikaival ellentétben nem a választók motívumainak megértésében, hanem pusztán az urnák zárása és az előzetes adatok megérkezése közötti holtidő kitöltésében támaszkodik a választás estéjén ismertetett vizsgálatok segítségére.

Gallup és Szonda esetében volt a legmagasabb (a Szonda-Ipsos előrejelzése számos, különböző időpontban végzett vizsgálat adatainak figyelembevételével készült, és ezért statisztikai hibahatára nem számítható ki pontosan. Az erre vonatkozó számításaim során 3000 fős mintanagyságot, és azon belül 60 százaléknyi pártot választó biztos szavazót feltételeznek). A befutók sorrendjét és a parlamentbe jutó

pártok körét a legjobban a Marketing Centrum, a legkevésbé pedig a Gallup és a Századvég-TÁRKI találta el. Igaz, ez utóbbiak a statisztikai hiba létre emlékeztetve, és nem előrejelzésként, hanem a moratórium kezdete előtti utolsó mérés eredményeként jelentek meg.

Az eltérések egy része mögött alighanem a kampányfínis fejleményei álltak. Ez lehet a magyarázat arra, hogy míg 1994-ben minden előrejelzés szignifikáns mértékben alulbecsülte, addig 1998-ban szinte mindegyik túlbecsülte az SZDSZ várható szavazatarányát. De a parlamentbe végül bejutó pártok támogatottságára vonatkozó előzetes becslések és a listás eredmények közötti megegyezés mértéke még így is megfelelt a – többnyire a választás napjának reggelén megjelenő – brit választási előrejelzések sok évtizedes átlagának (vö. Payne 1992; a magyar közvélemény-kutatóknak a moratóriumból fakadó hátrányát a kis, és ezért csak egy-két százalékos tévedéseket generáló pártok nagyobb száma ellensúlyozza.)

A választások napján megjelent becslések a közhasznú politikai információktól már a néző számára tét nélküli erőművész-mutatványok világába vezetnek minket. Ebben a műfajban a közszolgálati média is igényt tartott a közvélemény-kutatók szolgálataira, de sajnos, a magyar elektronikus média az amerikaival ellentétben nem a választók motívumainak megértésében, hanem pusztán az urnák zárása és az előzetes adatok megérkezése közötti holtidő kitöltésében támaszkodik a választás estéjén ismertetett vizsgálatok segítségére.

Az első szavazási forduló napján a *Népszava* és a TV2 a moratórium idején gyűjtött adatokat közölte a listás szavazatok várható megoszlásáról. A *Népszava* megbízásából a Medián 3 ezer, a TV2 számára dolgozó TÁRKI pedig 15 ezer fős mintát kérdezett meg a május 10-ei szavazás előtti napon illetve napokban. Amint a 2. táblából látható, a listás szavazatok megoszlására vonatkozó becslésük pontossága lényegesen felülmúlta a két intézet által a moratórium kezdete előtt közölt adatokét (ld. 4. tábla), sőt, a TÁRKI elérte, a Medián pedig meghaladta a Gallup exit polljának (ld. Tóka 1998: 2. tábla) pontosságát is. Ez jól mutatja, hogy a morató-

rium feloldása mennyivel javíthatná a választások előtt publikált előrejelzések pontosságát.

A nemzetközi tapasztalatok szerint az utolsó napi vizsgálatokét is felülmúló pontosság érhető el egy szakszerű exit poll révén. Az ilyen vizsgálatok során a Magyar Gallup Intézet a két forduló során több mint 150 ezer, a Szonda pedig több mint 600 ezer, a szavazóhelyiséget éppen csak elhagyó választópolgárt kérdezett meg arról, hogy miként szavaztak.

Az első fordulóban a Szonda jelentősen alulbecsülte a szocialisták előnyét a Fidesz–MPP előtt, de összességében véve elfogadható becslést adott a listás eredményekről. A Gallup előbb röviddel öt óra után adott egy becslést, ami a *Magyar Nemzet* esti különkiadásában került a budapesti utcákra, majd hét órakor a Duna TV-ben és a Kossuth Rádióban számolt be az öt után készült interjúkkal felfrissített adatokról. Az MTV1 és a *Népszabadság* számára dolgozó Szondával ellentétben nem sikerült kimutatniuk a MIÉP bejutását a parlamentbe, és este hétkor már arról számoltak be, hogy a listás szavazáson a Fidesz–MPP megelőzte az MSZP-t (ld. Tóka 1998: 2. tábla).

Mégsem elsősorban emiatt a nemzetközi összehasonlításban is súlyos hiba miatt vetült árnyék az 1998-as exit pollokra, hanem azért, mert az egyéni kerületi eredmények megbecslése tekintetében túlzott várakozásokat tápláltak megrendelőik és a közönség körében. Bár előre lehetett látni, hogy számos egyéni választókerületben olyan szoros verseny alakul majd ki, hogy semmilyen exit poll nem hozhat megbízható becslést a megszülető eredményről, a Gallup és a Szonda mégsem a brit exit pollok mintáját követte. Utóbbiak 10–15 ezer fős minták segítségével csak az új törvényhozás pártok szerinti összetételét próbálják megbecsülni, míg a két magyar cég megkísérelte az egyes kerületek eredményeit is eltalálni.

Lényegében ebből ered a magyar exit pollok költséges gigantomániája, ami a megkérdezettek példátlanul és indokolatlanul nagy számában fejeződik ki. Ezen „újítás” helyességét megkérdőjelezi az, hogy a Szonda és a Gallup első forduló exit pollja hatból négy párt esetén tartalmazott olyan eltérést a választási eredményektől, amely a véletlen statisztikai hibát meghaladta. Azaz: a pontosságot nem a statisztikai hiba csökkentésével (tehát a min-

tanagság növelésével), hanem a szisztematikus torzítások ügyesebb kiküszöbölésével lehetett volna növelni.

Hogy mennyire reménytelen feladat egyes kerületek eredményét megállapítani egy exit pollal, azt az mutatja a legjobban, hogy az exit pollok nem csak a szoros versenyt hozó egyéni választókerületek tucatjaiban tévedtek a második forduló végeredménye megítélésében, hanem a második fordulóban a

Az egyéni kerületi eredmények megbecslése tekintetében túlzott várakozásokat tápláltak megrendelőik és a közönség körében. Bár előre lehetett látni, hogy számos egyéni választókerületben olyan szoros verseny alakul majd ki, hogy semmilyen exit poll nem hozhat megbízható becslést a megszülető eredményről, a Gallup és a Szonda mégsem a brit exit pollok mintáját követte.

Szonda még a biztos győztes Kupa Mihályt, a Gallup pedig Kuncze Gábort is a vesztesek közé sorolta. Bár az adatok ismerete nélkül ez nem állítható biztosan, talán az sem az egyes kerületekben vétett, statisztikai hibán belüli hibák szerencsétlen halmozódásának, hanem az MSZP második fordulóbeli országos szavazatarányának a hatalmas mintanagság mellett a statisztikai szignifikancia-szintet messze meghaladó (legalább másfél százalékos) túlbecslése okozta, hogy a Szonda május 24-i exit pollja szerint az MSZP eggyel több mandátumot szerzett, mint a Fidesz–MPP.

A MANDÁTUMOK MEGOSZLÁSÁNAK ELŐREJELZÉSE

Választási rendszerünk bonyolultsága miatt az 1998-as év különös próba elé állította a közvélemény-kutatókat. Hozzáértők számára régóta látszott, hogy az ellenzék akkor is megnyerheti a választásokat, ha az MSZP néhány százalékponttal mindenkit megelőz a listás szavazáson. Mivel ezt aligha értette meg minden választó, ezért szándékolatlanul is félrevezető lehetett annak – egyébként jogos – hangsúlyozása, hogy az MSZP a listás szavazás szinte biztos nyertese.

Miként mondhat a közvélemény-kutató igazat úgy, hogy az is igaz legyen, amit egy kevésbé tájékozott

olvasó kihall a szavaiból? A választ a Századvég, a TÁRKI, és a BME Szociológia Tanszékének munkatársai adták meg, akik az aktuális pártpreferencia-adatokat 1997 óta kiegészítették a mandátumok várható megoszlására vonatkozó becslésekkel is. A választásokat közvetlenül megelőzőleg és a két forduló között Kenneth Benoit (Századvég) és a Medián között mandátum-előrejelzéseket, míg az első forduló után a Gallup, illetve Mészáros József és Szakadát István (BME) alternatív visszalépési forgatókönyvek esetére adott meg ilyen becsléseket.

A közvélemény-kutatók által közétett valamennyi mandátum-becslés helyesen jelezte, hogy az FKGP és Fidesz–MPP együtt többséget fog szerezni a következő parlamentben. Érdemes felfigyelni arra is, hogy a mandátum-becslések jellemző hibaszázaléka nem nagyobb, mint pl. a 4. táblán bemutatott hagyományos pártpreferencia-adatoké, sőt, az idény telitalálata (a Századvég utolsó előtti mandátumbecslése, amely csak hat mandátummal vétette el a végeredményt) is ezek között található. Ezért publikálásuk indokoltsága sem vitatható azzal, hogy lehetetlen feladatra vállalkoznak. Ezt tanúsítják a második forduló napján a Medián és a Századvég–TÁRKI által nyilván-

A közvélemény-kutatók által közétett valamennyi mandátum-becslés helyesen jelezte, hogy az FKGP és Fidesz–MPP együtt többséget fog szerezni a következő parlamentben. A mandátum-becslések jellemző hibaszázaléka nem nagyobb, mint a hagyományos pártpreferencia-adatoké, sőt, az idény telitalálata is ezek között található.

nosságra hozott mandátum-becslések is, amelyek még a szavazás napja előtt gyűjtött közvélemény-kutatási adatokon alapultak.

Ezeknek az előrejelzéseknek a pontossága gyakorlatilag megegyezett a május 24-ei Gallup exit polljával, és meghaladta a Szonda 380 ezer választóról készült exit polljának találati arányát.

A POLITIKAI MANIPULÁCIÓ VÁDJA

A választási előrejelzéssel foglalkozó intézeteket időről-időre meggyanúsítják azzal, hogy nem kutatják, hanem meghamisítják a közvéleményt. Ennek legekeltebb példája 1998-ban Ágh Attila politológus

vádaskodása volt (ld. *Népszabadság*, 1998. május 25., délelőtti budapesti kiadás), miszerint a Századvég–TÁRKI választási előrejelzései önbeteljesítő jósolatként segítették a Fidesz–MPP győzelmét. A fenti elemzések csak az adatok megbízhatóságára koncentráltak, és azoknak a sajtóban adott értelmezésére nem terjedtek ki. Ezen a szinten azonban nem találtuk nyomát ilyen manipulációnak.

Való igaz, a piaci mechanizmusok érvényesülése nem zárja ki, hogy időről időre feltűnjenek, és előbb-utóbb meglepő adatokkal álljanak elő a piac-kutatás és a társadalomtudomány világában ismeretlen cégek. Mindig lehetnek olyan politikai szereplők, akik saját népszerűségeket eltúlzó ál-adatoktól remélnék több pénzadományt, nagyobb publicitást, erősebb alkupozíciót, netán több szavazatot. Ezen mit sem változtat a szakirodalmi ismeretek pillanatnyi állása a „fussunk, mert lemaradunk”, illetve „vesztes ügy, igaz ügy” hatások hiányáról, illetve kiszámíthatatlanságáról.

A tilalmak szaporítása azonban aligha lenne hatásos ellenszer. Az állampolgárt csak az óvhatja meg az állítólagos kutatási adatokkal való manipuláció mellett az információhiány és a szakmai tévedések – egyébként sokkal reálisabb – veszélyétől is, ha minél több cég minél több adatát hasonlíthatja össze. E tekintetben szerény mértékű, de pozitív változásoknak lehattunk tanúi 1998-ban.

A választások előtti hónapokban kétszer annyi intézet, és lényegesen több sajtótermék között választási közvélemény-kutatásokat, mint akár 1990-ben, akár 1994-ben. A különböző közvélemény-kutatások közötti ellentmondások feltűnése idején a *Népszabadság*, a *HVG* és a *Világgazdaság* egyszer-egyszer megtette, hogy a számukra készült vizsgálatokkal párhuzamosan ismertettek más lapok számára készült kutatásokat is, de az érdeklődők túlnyomó többségének továbbra sem adatott meg a sokoldalú tájékozódás lehetősége. Az állampolgárok – a várható választási eredményekkel kapcsolatos – tájékozódásának legsúlyosabb akadálya 1998-ban is fennmaradt: a közszolgálati média továbbra is mereven elzárkózott a napilapok címlapjain szereplő pártpreferencia-vizsgálatok eredményeinek ismertetésétől. Ezt a hallgatást csak az első forduló után törte meg az MTV1 *Aktuális* című műso-

ra, ezt leszámítva azonban az elektronikus média szakszerű vizsgálatok adatait csak a választások estéjén közölte, lényegében szórakoztató céllal.

Ennek sikeres példáját adja a brit közszolgálati televízió, ami – túl azon a nyugati demokráciákban magától értetődő dolgon, hogy a hírműsorok beszámolnak a lapokban megjelent, vagy éppen saját maguk által megrendelt friss választási közvélemény-kutatásokról – ún. *poll of polls*-okat, azaz egy-egy időszak közvélemény-kutatásait átlagoló elemzéseket is bemutat. Kevés dolog serkenthetné a közvélemény-kutatókat körültekintőbb munkára, mint adataik egymással – illetve a moratórium

felszámolása esetén a választási eredményekkel – való rendszeres és nyilvános szembesítésének a kiáltása.

„Az állampolgárt csak az óvhatja meg az állítólagos kutatási adatokkal való manipuláció mellett az információhiány és a szakmai tévedések – egyébként sokkal realitásosabb – veszélyétől is, ha minél több cég minél több adatát hasonlíthatja össze.”

HIVATKOZÁSOK

PAYNE, CLIVE 1992. "Statistical Methods for Election Forecasting in the United Kingdom 1970–90." *British Elections and Parties Yearbook* 1992, ed. by Pippa Norris, Ivor Crewe, David Denver, and David Broughton. London: Harvester Wheatsheaf, pp. 138–158.

RUDAS TAMÁS 1998. *Hogyan olvassunk közvélemény-kutatásokat?* Budapest: Új Mandátum Kiadó.

TÓKA GÁBOR 1998. Választási közvélemény-kutatások és előrejelzések 1998-ban. *Jel-Kép* 1998 19 (4): 53–76.

A tanulmány eredetileg a Nyilvánosság Klub felkérésére és támogatásával készült, és egy korábbi változata a Jel-Kép c. folyóirat 1998. 4. számában jelent meg (Tóka 1998). Az érdeklődők ott találhatják meg a jelen változattól terjedelmi okokból elhagyott forráshivatkozásokat és egyéb lényeges információt. A cikk egy rövidebb változata megjelent a Magyarország politikai évkönyve 1999 c. kiadványban is (szerk. Kurtán Sándor, Sándor Péter, és Vass László).

A szerző adjunktus,
Közép-Európai Egyetem
Politikatudományi tanszék



Employing Excellence

Vállalatra szabott kiválasztási stratégiák
és humánerőforrás-tervezés
specializált tanácsadók segítségével



info@recruitment.hu www.recruitment.hu